

Kvalsund gjennom 10 000 år

av Kjell Arne Johannessen

Arkeologiske funn har stadfestet at Kvalsund har hatt bebyggelse gjennom et tidsrom på trolig mer enn 10 000 år. Funn fra Eldre Steinialder, blant annet tufter i Repparfjord, Halsen og i selve Kvalsund bekrefter dette. Ikke bare har disse funnene bekreftet langvarig bebyggelse, men også permanent bosetning. Enkelte tufter later til å ha vært i bruk i perioder over flere tusen år! Dette er ikke unikt for Kvalsund; Sørøya, Forsøl og Melkøya er forholdsvis nærliggende steder med tilsvarende dokumentert bosetning.

Skulle vi ha beveget oss tilbake i tid, ca. 9500 år tilbake, ville vi hatt vanskeligheter med å kjenne oss igjen i landskapet. Havet sto da adskillig høyere, mesteparten av Kvalsunddalen ville vært under vann. Klimaet var også mildt, mildere enn i dag. Dyrelivet var muligens mere variert enn i dag. Dette ga muligheter for både fangst og fiske, de eldste arkeologiske funn er av redskap nyttet nettopp til dette, forarbeidet av lokale steinarter.

Hvem menneskene var da, vet vi derimot lite om, og hvor de kom fra. Tid hadde de, blant annet til å lage helleristninger. Slike er funnet flere av i Kvalsund, de eldste er datert til ca. 2500 år tilbake, i slutten av det som kalles den Yngre Steinialder. Lignende helleristninger i Alta er datert enda lengre tilbake i tid. Disse helleristningene vitner om en fangst- og jaktkultur. I det hele har fangstkulturen hatt nærvær i området helt frem til nylig. Man levde ikke bare av fisk og vilt, planter har vært en viktig del av føden, og da som nå har bær og andre vekster vært en del av kostholdet. Interessant nok har man funnet rester

av primitivt landbruk; pløyespor, allerede i yngre steinalder. Det er uvisst hva som ble dyrket.

Frem til middelalderen, gjennomgikk man den såkalte bronse- og senere jernalderen. Også fra disse periodene er det gjort funn i Kvalsund. Det er likevel først i Middelalderen man kan si noe sikkert om befolkningen i Kvalsund, hvem de var, og hvor de kom fra. Det er da de pålitelige historiske opptegnelser begynner.

Om Finnmark i sin alminnelighet er Ottar den første som avgir en beretning, som bekrefter at det allerede da, ca år 870-90, var samkvem mellom samisk og nordisk kultur i området.

Utover Middelalderen ble Finnmark noe av en kasteball mellom forskjellige nasjoner. Rusere, svensker og nordmenn (Senere Danmark/Norge) gjorde krav på området, noe som førte til opprettelsen av Vardøhus, og bygging av kirker langs Finnmarkskysten. Kvalsund er ikke nevnt i forbindelse med dette. Både sagn og historiske opptegnelser gir grunn til å tro at Finnmark ble utsatt for «Russeherjinger». Stedsnavnet «Russeberget» i Stallogargo er forbundet med et slikt sagn. Etter den store nordiske krig fikk Danmark-Norge et fastere grep om Finnmark. For befolkningen var ikke dette oppgangstider, dels på grunn av økonomisk utbytting, dels på grunn av et forverret klima. Glemte var man ikke. Thomas von Westen tok initiativet til opprettelse av flere kapell i sognet, både i selve Kvalsund, Repparfjord og Neverfjord. Det fremgår at Kvalsund var å anse som et samisk kjerneområde.

Kvalsund sentrum ca. 1950

Foto Fjellanger & Widerøe

På slutten av 1700 tallet begynte en viss forbedring. I år 1812 fikk Kvalsund et handelssted, som under skiftende eiere drev omfattende virksomhet i tilknytning til fiskeriene i lang tid. Gruvedrift ble også en næringsvei for mange. Ufredstiden under Napoleonskrigene bremsset noe på utviklingen, men den positive utviklingen fortsatte utover århundret. Folketellingen i 1801 forteller om bosetning i kommunen, som da var en del av Hammerfest.

Stedsnavnene var da stavet noe annerledes enn i dag. Repparfjorden/Riehppovuotna var «Rippenfjorden», kommunesenteret het «Rakkerø», avledet av det samiske Ráhkkerávju som betyr: *Fjorden som er samlingssted for rein som skal parre seg*. I 1869 ble Kvalsund skilt ut fra Hammerfest som eget herred. Noen dramatisk omveltning ble det ikke.

Stedsnavnet «Kvalsund», samisk Fálesnuori, har samme betydning på begge språk og utvilsomt på bakgrunn av at det var og er mye hval i sundet.

I 1884 ble Kvalsund besøkt av den franske prinsen Roland Bonaparte; han fotograferte en stor

del av den samiske befolkningen i kommunen med antropologiske studier som formål. Billedmaterialet han etterlot er blant de beste kilder som finnes om Finnmarks befolkning.

Årene frem til andre verdenskrig var en historie om utvikling som også Kvalsund ble del av. Industrialisering og den moderne tid gjorde sitt inntog på godt og vondt. Fiskeriene, etter hvert motorisert, var hovednæring, gruvedrift var også en viktig næringsvei til tider.

Verdenskrigen ble vendepunktet. Finnmark ble en krigsskueplass, med katastrofale resultat. Kvalsund var blant de samfunn som ble totalødelagt i fysisk forstand.

Gjenreisningstiden førte til omveltninger, ikke bare i form av ny infrastruktur, men også sosialt. Fornorskingen kom inn for fullt, likevel er Kvalsund blant de lokalsamfunn hvor samisk språk og kultur fortsatt er levende.

Kommunen fremstår i dag med flere levende lokalsamfunn der det er aktive bygdelag og øvrige lag og foreninger i alle de større bosetningsområdene.